ПОТЕНЦІАЛ ДИДАКТИЧНИХ ТА НАСТІЛЬНИХ ІГОР У КОРЕКЦІЇ МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Корнійчук Леся Володимирівна
здобувачка вищої освіти магістерського рівня
спеціальності А6 Спеціальна освіта. Логопедія
Бутузова Лариса Петрівна
кандидатка психологічних наук, доцентка,
Кафедра психології, логопедії та інклюзивної освіти
Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Актуальність дослідження. У період молодшого шкільного віку провідною діяльністю дитини стає учіння, проте гра все ще залишається потужним стимулом для її гармонійного розвитку. Коли йдеться про дітей із мовленнєвими порушеннями, класичні академічні методи навчання такі як повторення, заучування або ж механічне виконання вправ, часто викликають швидку втомлюваність, апатію чи навіть відмову від виконання будь-яких дій. Дидактичні та настільні мовні ігри стають тим містком, який перетворює суху логопедичну корекцію на захопливий процес, де дитина навчається з задоволенням, без примусу [3].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасна корекційна педагогіка розглядає ігротерапію не просто як розвагу, а як цілеспрямований засіб корекції, який активізує психічні процеси - увагу, пам'ять, мислення та уяву [1; 6]. Важливою умовою успіху є тісна співпраця спеціалістів з родиною дитини. Коли ігрова корекція виходить за межі логопедичного кабінету та інтегрується в домашнє середовище, дитина значно швидше долає мовленнєві труднощі.

Потенціал ігротерапії в процесі корекції мовленнєвих порушень неодноразово ставав предметом наукових та методичних досліджень. Так, Барна Х., Кашуба Л., Лабенко О. [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**] розкривають особливості логопедичного використання ігор залежно від мовленнєвого порушення. Мартиненко І. досліджувала психологічні засади формування комунікативної діяльності дітей із системними порушеннями мовлення [3]. Чепка О. розкрила можливості ігрових технологій, зокрема

логопедичної ритміки, у корекційно-розвитковій роботі з дітьми молодшого дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення [5]. Попри наявність наукових праць, присвячених ігровим методам у логопедії, потенціал сучасних настільних ігор (настільних друкованих, карткових, стратегічних, кооперативних тощо) у корекції мовлення молодших шкільних залишається недостатньо теоретично обґрунтованим та методично забезпеченим. Існує очевидне протиріччя між широким асортиментом сучасних настільних ігор на ринку та відсутністю чітких алгоритмів і методичних рекомендацій щодо їхньої адаптації та системного використання у процесі корекції мовленнєвих порушень у початковій школі.

Виклад основного матеріалу. На відміну від звичайних рухливих ігор, дидактичні та настільні ігри мають чітку структуру та правила, які допомагають дітям адаптуватися до нового статусу школяра, де з'являється більше обов'язків та вимог [2]. Для дітей молодшого шкільного віку це створює зрозумілі рамки, які допомагають: утримувати концентрацію уваги протягом тривалого часу завдяки візуальним компонентам (картки, фішки, ігрові поля і т.п.); розвивати самоконтроль, адже дитина змушена стежити за правилами та діями, що є передумовою гри; знизити рівень тривожності та подолати логофобію, адже помилка в грі є лише частиною сюжету, а не критерієм оцінювання. Дитина грає і, незадумуючись, позбувається страху перед невдачею та емоційного дискомфорту.

Ефективність настільної гри залежить не лише від її наповнення, а й від того, як саме дорослий формулює мовленнєву інструкцію. Неправильні чи надто складні терміни чи вказівки можуть перетворити гру на нудне і не цікаве дійство, або ж взагалі заплутати дитину [2; 5]. Логопед має ретельно продумати гру та дати чітку інструкцію. Дитина має повністю засвоїти перше правило і лише потім давати наступне. Замість: «Кинь кубик, назви картинку, порахуй предмети на ній і придумай речення», потрібно говорити поетапно: «Кинь кубик. Назви, на яку картинку впав твій кубик тощо». Не варто повторювати за дитиною слова, які вона погано вимовляє або перекручує. Натомість акцентувати увагу на правильному зразку [1; 2; 5]. Перед початком гри логопед нагадує артикуляційну позицію звука у формі ігрового образу (наприклад: «Пам'ятай, ми граємо в гру, де язичок піднімається вгору, як чашечка»).

Приклади правильного формулювання завдань під час гри:

Для автоматизації звуків, замість «Скажи правильно слово», краще використати такі фрази:

• «Твоя Машинка приїхала в гості до Ракети. Чітко «заведи моторчик» [Р-р-р] і назви, що намальовано на малюнку».

• «Давай перевіримо, чи міцно твій язичок тримає звук [Л] нагорі. Назви картинку так, щоб звук не втік».

Для розвитку граматичної будови, замість речення «Постав слово у правильну форму», доцільне використання:

• «Уяви, що ти знайшов чарівний мішок. Дістань предмети та скажи, чого там багато? (багато машинок, багато кубиків тощо)».

• «Давай пограємо у гномиків. Я називаю великий предмет, а ти робиш його маленьким для гномика (машина - машинка, риба - рибка тощо)».

Для розвитку зв'язного мовлення - замість «Розкажи, що тут відбувається») можна використати такі запитання: «Подивись на свої кубики. Обери головного героя. Скажи, куди він вирушив і, що взяв з собою?».

Класифікація та практичне застосування ігор у корекції мовлення. Логопедичну роботу з дітьми молодшого шкільного віку за допомогою настільних засобів можна описати в рамках чотирьох ключових напрямків [6]:

1. Ігри для розвитку фонематичного сприймання та слуху. Без чіткого розрізнення звуків на слух неможлива ні правильна вимова, ні грамотне письмо, що зазвичай спостерігається у дітей з дисграфією та дислексією. Доприкладу: «Звукове лото», де дитина закриває фішкою лише ті картинки, у назвах яких є заданий звук; «Звукові лабіринти», де потрібно провести персонажа до фінішу, крокуючи виключно по словах із певним звуком. Корекційні заняття за допомогою гри вчать дитину простій і зрозумілій для неї формі виділяти перший і останній звуки у слові, визначати їх послідовність та диференціювати схожі фонеми (наприклад, [С] - [Ш] або [З] - [Ж]).

2. Ігри для автоматизації та диференціації звуків. Етап виведення поставленого звука в самостійне мовлення - один із найдовших у логопедії. Настільні ігри допомагають багаторазово вимовляти потрібні звуки без нудьги. Доприкладу: Ігри-ходилки (бродилки) з кубиком і фішками, де кожна клітинка поля - це предметна картинка із цільовим звуком. Наступаючи на клітинку, дитина має чітко назвати слово або скласти з ним речення. Також ефективні адаптації популярної гри «Доббл» (Dobble), де на картках зображені предмети на певну групу звуків. Багаторазове, але ненав'язливе повторення закріплює правильний артикуляційну вимову в пам'яті дитини.

3. Ігри для збагачення лексики та розвитку граматики. Молодші школярі із мовленнєвими порушеннями часто мають бідний словниковий запас та припускаються помилок в узгодженні слів. Доприкладу: «Один - багато» (карткові ігри на словозміну), «Чий малюк?» або «Назви лагідно» (на словотворення). Гра «Логопедичне доміно», де потрібно з’єднувати предмети за логічними чи граматичними ознаками (наприклад, узгодження іменника з числівником: одне яблуко, два яблука, п'ять яблук). За допомогою таких ігор формується правильне вживання відмінкових закінчень, прийменниково-відмінкових конструкцій, розвивається вміння класифікувати предмети за категоріями.

4. Ігри для розгортання зв'язного мовлення. Доприкладу: використання «Кубиків з історіями». Дитина кидає кілька кубиків із малюнками і має зв'язати зображення, що випали, в логічне та послідовне оповідання. Інший варіант - карткові ігри на встановлення причинно-наслідкових зв'язків: «Склади сюжет за картинками». У таких іграх формуються базові навички соціальної комунікації та взаємодії, вчать дітей молодшого шкільного віку логічно мислити, будувати складні речення, дотримуватися хронології подій та розширюють навички описового мовлення.

Корекція мовлення молодших школярів засобами ігротерапії значно полегшує роботу над мовленнєвою, моторною та емоційною сферами, суттєво покращуючи загальний результат. Для того, щоб визначити найефективніший інструмент застосування ігрових методик та традиційних корекційних вправ у логопедичній практиці, необхідно знати їхні функціональні можливості та ефективність для мовленнєвого розвитку кожної дитини індивідуально. Порівняльний потенціал цих методик у корекційній роботі логопеда з молодшими школярами відображено в таблиці 1:

Таблиця 1 Порівняльний аналіз традиційних занять та занять із настільними іграми

Критерій порівняння	Традиційна корекційна вправа	Заняття з використанням настільної гри
Рівень мотивації дитини	Низький або середній (виконання за вказівкою дорослого)	Високий (дитина прагне грати задля перемоги або інтересу)
Емоційні прояви	Можливе швидке виснаження, втома від одноманітності	Позитивні емоції, азарт, емоційне розвантаження
Роль дитини	Пасивний виконавець інструкцій	Активний учасник процесу, який приймає рішення
Розвиток суміжних навичок	Спрямованість суто на мовленнєву ділянку	Паралельний розвиток стратегічного мислення, логіки та посидючості

Джерело: складено авторами на основі [2; 6]

Теоретичний аналіз досліджуваної проблеми засвідчує, що дидактичні та настільні ігри мають потужний корекційний ресурс, проте їх потенціал часто реалізується в освітньому процесі стихійно або фрагментарно. Виявлена невідповідність між високим розвивальним запитом початкової школи та недостатньою методичною систематизацією ігрових практик зумовила необхідність розробки цілісного підходу. Для практичної реалізації визначених теоретичних положень та перевірки їх ефективності нами було розроблено й упроваджено комплексну розвивальну програму**,** спрямовану на корекцію мовленнєвих порушень у молодших школярів засобами цілеспрямованої ігрової діяльності.

Для емпіричного дослідження було відібрано 10 молодших школярів з різними мовленнєвими порушеннями віком 6-7 років. Респондентів було порівно розподілено на 2 групи: експериментальну, де у корекційній роботі активно використовувалися засоби ігротерапії та контрольну, де заняття проводилися із застосуванням традиційних логопедичних методів без систематичного використання ігротерапевтичних методів. Дослідження включало етапи діагностики мовленнєвого розвитку та впровадження ігрових засобів: гра з м'ячем «Скажи навпаки» та гра «Перший звук» (для розвитку фонематичного сприймання та слуху) [4, 5], ігри «Розклади картинки», «Стрибай по листочках» (для автоматизації та диференціації звуків) [1], гра «Ехо» (для

розвитку фонематичного слуху та диференціації звуків) [1], ігри «Назви лагідно» та «Порахуй комах» (для збагачення лексики та розвитку граматики) [2], гра «Мандрівка до звуків» (розвиток самоконтролю, інтонації та автоматизації звуків) [4].

На початковому етапі дослідження у дітей І групи рівень звуковимови складав 60% середній і 20% низький, а у дітей ІІ групи – 80% середній і 20% низький – у них спостерігалось стійке порушення звуковимови, артикуляції та дихання. Відсутність високого рівня звуковимови у обох групах дав можливість впровадження засобів ігротерапії для корекції звуковимови, артикуляції, голосу, дихання, комунікативних навичок. Аналіз отриманих результатів показав, що на всіх етапах досліджувані діти І групи з середнім стартовим рівнем (3 дітей) 60% показали значно вищий рівень мовленнєвих досягнень ніж діти з низьким рівнем (2 дітей) 40%, але й вони покращили показники, хоча потребували підтримки логопеда. У контрольній групі, де використовувалися традиційні методи корекції, значних змін не відбулося, більшість показників залишилася на середньому рівні. Незначне покращення спостерігалося лише у розвитку фонематичного слуху та граматичної будови мовлення в окремих дітей. Незначна динаміка пояснюється тим, що у дітей був відсутній чинник ігрової мотивації та використання методів традиційної логопедичної роботи.

Ефективність корекційної роботи подвоюється, якщо закріплення навичок продовжується вдома [3]. Проте батькам не обов'язково купувати дорогі фабричні набори. Ефективні дидактичні та настільні ігри можна легко створити разом із дитиною з підручних матеріалів. Процес спільного виготовлення гри сам по собі є потужним терапевтичним засобом, який розвиває дрібну моторику, просторове мислення та творчу уяву дітей.

Висновки. Дидактичні та настільні мовні ігри є високоефективним і незамінним засобом корекції мовленнєвих порушень у молодших школярів, який перетворює механічні логопедичні вправи на захопливий, вмотивований і продуктивний процес. На відміну від традиційних занять, де дитина виступає пасивним виконавцем і швидко втомлюється від одноманітності, ігровий простір створює зрозумілі рамки, знижує рівень тривожності, допомагає подолати логофобію та формує навички самоконтролю. Цілеспрямоване використання настільних засобів у логопедичній практиці дозволяє комплексно вирішувати завдання за чотирма ключовими напрямками: розвивати фонематичне сприймання, успішно автоматизувати та диференціювати звуки, збагачувати лексико-граматичну будову мовлення, а також стимулювати розгортання зв'язного мовлення й комунікативної взаємодії.

Результати проведеного емпіричного дослідження наочно довели дієвість ігрових методів: молодші школярі, у роботі з якими активно впроваджувалася ігротерапія, показали суттєво вищий рівень мовленнєвих досягнень порівняно з групою традиційного навчання, де динаміка виявилася незначною через брак мотиваційного чинника. Ефективність подолання мовленнєвих труднощів суттєво подвоюється, якщо корекційний вплив інтегрується в домашнє середовище шляхом залучення батьків до створення та використання

саморобних настільних засобів, таких як доміно на прищіпках, ігри-ходилки чи кубики з історіями. Це дозволяє гнучко індивідуалізувати логопедичний процес під конкретну мовленнєву патологію дитини, покращити її психоемоційний стан та забезпечити якісну мовленнєву, моторну й емоційну корекцію.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо **у** розробці, експериментальній перевірці та методичному обґрунтуванні цілісної, покрокової корекційно-розвивальної програми, яка б інтегрувала сучасні комерційні та саморобні настільні ігри у загальну систему логопедичного супроводу початкової освіти.

Список використаних джерел

1. Барна, Х. В., Кашуба, Л. В., & Лабенко, О. В. (2021). Ігротерапія в корекції мовленнєвих порушень. Навчально-методичний посібник для вчителів початкових класів, вихователів, дефектологів, логопедів та студентів педагогічних факультетів.
2. Богуш, А. М., & Луцан, Н. І. (2012). Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи.
3. Мартиненко, І. В. (2016). Особливості комунікативної діяльності молодших школярів із системними порушеннями мовлення: Монографія. ДІА. 304.
4. Федорович, Л. О., & Чубенко, О. В. (2018). Логопедична робота з дітьми із фонетико-фонематичними порушеннями мовлення: завдання, вправи, ігри–навчально-методичний посібник. Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД.
5. Чепка, О. (2023). Ігрові технології у корекційно-розвивальній роботі з дітьми з тяжкими порушеннями мовлення. Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи, (2 (10)), 57-66.
6. Шеремет, М. К., & Мартиненко, І. В. (2006). Хрестоматія з логопедії. Навчальний посібник. К.: КНТ, 360, 8.